

Verantwoording *De eerste 3000 woorden*

Liesbeth Schlichting

Inleiding

Doelstelling

De opzet van het project *De eerste 3000 woorden* was een lijst te maken van de 3000 woorden die eentalige, Nederlandssprekende kinderen in Nederland als eerste verwerven. De lijst is gemaakt voor peuter- en kleuterleidsters, kinderboekenschrijvers, logopedisten, leerkrachten, theatermakers en allen die zich beroepshalve met peuters, kleuters en taal bezig houden. Kinderen leren de meeste dingen in een bepaalde volgorde. Bijvoorbeeld in de motorische ontwikkeling zien we dat heel duidelijk. Kinderen gaan zich eerst omrollen, dan gaan ze kruipen en nog later gaan ze lopen. Op het gebied van de taalontwikkeling hebben kinderen ook vrij vaste volgordes. Zo spreken ze eerst in eenwoordzinnen, later in tweewoordzinnen, en daarna in zinnen van drie en meer woorden. Hetzelfde principe geldt in grote lijnen voor de woordenschatverwerving. Een kind leert eerst het woord auto, later het woord vrachtauto en nog later ambulance. Wanneer logopedisten, leerkrachten en peuterleidsters kinderen willen ondersteunen bij hun woordenschatverwerving doen ze er logischerwijze goed aan om diezelfde volgorde aan te houden. Dat geldt voor de woorden voor voertuigen die we net gaven, maar ook voor woorden op ander gebied (Schlichting, 2001). Het houdt in dat zij de volgorde van de spontane verwerving aanhouden. Om dat te kunnen doen is het noodzakelijk om inzicht te hebben in de volgorde van ontwikkeling van de woordenschat. Om aan dit inzicht bij te dragen is deze lijst met 3000 woorden opgesteld. Daarin zijn de eerste 1000 woorden cursief gegeven.

Kinderboekenschrijvers en theatermakers richten zich vaak tot een bepaalde leeftijdsgroep. Als zij er zich van willen vergewissen dat zij een geschikt vocabulaire gebruiken voor kinderen tot drie jaar, dan kunnen zij met de eerste 1000 woorden inschatten of hun vocabulaire past bij die leeftijdsgroep. Voor kinderen tussen de drie en vijf jaar kunnen zij dan kijken naar de hele lijst van 3000 woorden. Daarmee wil niet gezegd zijn dat er geen enkel woord buiten de lijst mag vallen, maar wil men begrepen worden, dan moeten de moeilijker woorden begrijpelijk zijn vanuit de context.

Bij het verwerven van woorden kan men het begrijpen van woorden en het zeggen van woorden onderscheiden. Bij *De eerste 3000 woorden* gaat het in eerste instantie om het begrijpen. De eerste 1000 woorden in de lijst echter, die gecursiveerd zijn afgedrukt, zijn woorden die de kinderen zeggen. De 2000 woorden erna worden in de eerste plaats begrepen, maar een groot aantal daarvan zal voor het vijfde jaar ook gezegd worden.

Je kunt je afvragen of elk kind dezelfde woorden leert. Dat is natuurlijk niet zo. Kinderen groeien allemaal op in verschillende situaties. Ze zijn eerste kinderen in hun gezin, of tweede of derde kinderen. Het taalaanbod verschilt per kind, in de eerste plaats thuis, maar ook op de peuterspeelzaal en op school. Desalniettemin leek het nuttig en mogelijk een lijst te maken die een goede afspiegeling is van de 3000 woorden die de meeste Nederlandse autochtone kinderen als eerste verwerven.

De ontwikkeling van de woordenschat in aantallen

Wanneer kent het 'gemiddelde' kind 3000 woorden? Volgens Schrooten en Vermeer (1994) stappen eentalige, Nederlandssprekende kinderen met 3000 woorden het basisonderwijs binnen. Ze leren er in groep 1-4 ongeveer 700 woorden per jaar bij, en kennen dan aan het eind van groep 2 ruwweg 4500-5000 woorden. Teunissen en Hacquebord (2002) zitten op één

lijn met Schrooten en Vermeer. Zij stellen dat Nederlandse autochtone kinderen gemiddeld 3200 woorden begrijpen als zij naar de basisschool gaan.

Iets preciezer gegevens zijn er over de vroegste woordenschat. Volgens het onderzoek van de *Lexilijst Nederlands* (Schlichting en Lutje Spelberg, 2002) zegt een Nederlandse eerste taalverwerver van 24 maanden iets meer dan 300 woorden, dat is dus actief taalgebruik. Dat aantal ligt dicht bij het Vlaamse aantal woorden op die leeftijd (Zink en Lejaegere, 2001). In dat Vlaamse onderzoek bleek dat kinderen van 30 maanden ongeveer 550 woorden zeggen. Een belangrijke bron voor woordenschatontwikkeling is de *Streeflijst woordenschat voor zesjarigen* (Schaerlaekens e.a., 1999). Dit is een lijst van 6380 woorden die zijn voorgelegd aan leerkrachten van kinderen van rond de 6 jaar. De leerkrachten gaven hun oordeel over de woorden: namelijk of hun leerlingen deze woorden zouden moeten kunnen begrijpen, ja of nee. De resultaten geven percentages per woord. Zo vindt 100% van de leerkrachten dat 6-jarigen het woord *rijmpje* moeten kunnen begrijpen, en 50% vindt dat de kinderen het woord *koopman* moeten kunnen begrijpen.

Educatieve lijsten

De eerste 3000 woorden onderscheidt zich van woordenlijsten die ontstaan zijn met een educatief doel, zoals de woordenlijst bij taalstimuleringsprogramma's als *Taalplan Kleuters* die 2585 woorden omvat (Damhuis e.a., 1992), en de *Basislijst Amsterdamse Kleuters (BAK)* die 3000 woorden bevat (Mulder e.a., 2009). Het onderscheid tussen deze educatieve lijsten en de lijsten die gebaseerd zijn op de volgorde van verwerving van autochtone kinderen zoals *De eerste 3000 woorden* ligt om te beginnen in de hoeveelheden woorden. We zagen dat Nederlandse autochtone kinderen rond de 3000 woorden kennen als zij naar de basisschool gaan en rond de 4500-5000 woorden als zij naar groep 3 gaan. De doelstelling van de genoemde educatieve lijsten is de verwerving van 2500-3000 woorden in groep 1 en 2 door allochtone leerlingen. Dat houdt in dat lang niet alle woorden die autochtone kinderen verwerven voor zij naar groep 3 deel uit gaan maken van deze lijsten. Maar ook de opzet is wezenlijk anders. Bij het samenstellen van de educatieve lijsten wordt uitgegaan van of rekening gehouden met enerzijds de verschillende taal- en of woordenschatprogramma's die worden aangeboden en anderzijds met de schoolsituatie waarin zij worden toegepast. Bij *De eerste 3000 woorden* gaat het uitsluitend om het moment van verwerving in de niet systematisch gestuurde taalontwikkeling. Bovendien is het oogmerk van de lijst compleet te zijn, dat wil zeggen dat hij, met enkele beperkingen, alle woorden geeft die kinderen tot een jaar of vier verwerven.

Ontwikkeling van *De eerste 3000 woorden*

In 2005 verscheen *Mijn eerste Van Dale* (Schlichting e.a., 2005). Het boek is gebaseerd op een bestaande lijst van de eerste 1000 woorden (Schlichting en De Koning, 1998) en bevat versjes waarin alle 1000 woorden worden gebruikt. De ontwikkeling van *De eerste 3000 woorden* heeft plaatsgevonden in het kader van het maken van de versjes voor de zes themaboekjes met versjes voor peuters en kleuters die in 2010 verschenen in de reeks *Mijn eerste Van Dale: Aan het werk, Bij de dieren, In huis, Naar buiten, Op weg en Samen met jou* (Schlichting, 2010). Aan het schrijven van deze boekjes begon ik in 2006. De doelstelling van deze boekjes voor de leeftijd vanaf 3 jaar was woorden aan te bieden die qua niveau boven de eerste 1000 woorden lagen. Omdat er geen woordenlijst was die een vervolg bood op de lijst van de eerste 1000 woorden, startte ik met het maken van *De eerste 3000 woorden*. Daarbij werden de 1000 woorden van *Mijn eerste Van Dale* als gegeven beschouwd, waaraan nog 2000 woorden toegevoegd werden.

Bij de ontwikkeling van *De eerste 3000 woorden* is uitgegaan van de volgende lijsten:

- De eerste 1000-woordenlijst uit *Mijn eerste Van Dale* (Schlichting en De Koning, 1998; Schlichting e.a., 2005).
- De *Woordenlijst voor 4- tot 6-jarigen* (Damhuis e.a., 1992), een lijst bestaande uit 2585 woorden die aan kleuterleerkrachten ter beoordeling voorgelegd werden.
- Een selectie uit *De Streeflijst woordenschat voor zesjarigen* (Schaerlaekens e.a., 1999), namelijk de 3119 woorden waarvan 80-100% van de leerkrachten van groep 2 in Nederland vond dat 6-jarigen ze zouden moeten kunnen begrijpen.

In eerste instantie diende de lijst voor 4-6-jarigen van Damhuis e.a. als uitgangspunt. Daaruit werden een groot aantal gedateerde woorden verwijderd, zoals bijvoorbeeld *cassettebandje*, *karatefilm*, *melkfles* en *sigarenwinkel*. Ook woorden die specifiek op het taalstimuleringsprogramma *Taalplan Kleuters* leken gericht, werden uit de lijst gehaald. Vervolgens is de zo ontstane lijst vergeleken met de 3119 woorden van de *Streeflijst woordenschat* die een percentage van 80-100 hadden. De woorden die voor jonge kinderen minder zinvol of cognitief te moeilijk waren, zoals bijvoorbeeld *paasvakantie* zijn niet overgenomen. Verder is er vaak een keuze gemaakt voor óf het zelfstandig naamwoord, óf het werkwoord, zoals bijvoorbeeld bij het zelfstandig naamwoord *mist* en het werkwoord *misten*. Van de voornaamwoordelijke bijwoorden zoals *hierbij*, *daarbij* en *erbij*, zijn alleen de woorden met *er-* opgenomen. Bij de vele samengestelde werkwoorden die bestaan uit een partikel en een werkwoord zoals *weglopen* en *afpakken* is er in veel gevallen een keuze gemaakt op basis van de betekenis. Als de betekenis sterk afweek van het hoofdwoord is het opgenomen, en ook frequentie speelde een rol. Een aantal woorden met een lagere score dan 80 is toch opgenomen, omdat de frequentie de laatste jaren veranderd leek. Zo zien we veel meer reigers dan 15 jaar geleden, en het woord *reiger* is dan ook opgenomen. In een aantal gevallen is *Woorden in het basisonderwijs: 15.000 woorden aangeboden aan leerlingen* (Schrooten en Vermeer, 1994) geraadpleegd, met name waar het ging om vaste woordgroepen zoals *in de war* en *in je blootje*.

De eerste 3000 woorden wil een lijst zijn die het moderne taalgebruik tussen ouders, peuterleidsters en kinderen reflecteert en er zijn dus veel nieuwe woorden in opgenomen. Op basis van ervaringsgegevens en in een aantal gevallen op basis van testgegevens zijn woorden opgenomen die op geen van de lijsten voorkomen. Voorbeelden zijn *broccoli*, *cool*, *croissant*, *fietsstoeltje*, *gelijk* (in de betekenis van meteen), *mobieltje*, *mp3-speler*, *plastic zak*, *pony* (in de betekenis van haar op het voorhoofd), *prik* (in de betekenis van koolzuur), *vriezer*, *zonne(brand)(crème)*.

Tot slot is de zo ontstane lijst vergeleken met de *Basislijst Amsterdamse Kleuters* die recent is en eveneens 3000 woorden telt. In een enkel geval is *De eerste 3000 woorden* aangevuld op basis van de BAK. Bij de vergelijking bleek verder dat *De eerste 3000 woorden* 770 woorden bevat die niet in de BAK voorkomen. De eerste 1000 woorden zijn in beide lijsten nagenoeg gelijk. Het verschil zit hem in de tweede en derde duizend. Voorbeelden van woorden die wel in *De eerste 3000 woorden* zijn opgenomen en niet in de BAK, zijn *achterstevoren*, *afdoen*, *airco*, *Allah*, *Antillen*, *apotheek*.

Onderzoek en feedback

De eerste 3000 woorden is een lijst die ontwikkeld is, maar niet verder onderzocht. Voor een dergelijk onderzoek bestaan nog geen plannen, maar zo'n onderzoek is wel noodzakelijk. Verder: feedback over deze lijst is van harte welkom via de uitgever: redactie@vandale.nl of direct naar mij: L.Schlichting@inter.nl.net

Bronnen

- Bacchini, S., Boland, Th., Hulsbeek, M. Pot, H., Smits, M. (2005). *Duizend-en-eenwoorden. De allereerste Nederlandse woorden voor anderstalige peuters en kleuters*. Stichting Leerplanontwikkeling Enschede.
- Damhuis, R., Glopper, K. de, Boers, M. en Kienstra, M. (1992). *Woordenlijst voor 4- tot 6-jarigen*. Projectbureau OVB Rotterdam.
- Mulder, F., Timman, Y., Verhallen, S. (2009). *Handreiking bij de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (BAK)*. Instituut voor Taalonderzoek en Taalonderwijs Anderstaligen, Universiteit van Amsterdam
- Schaerlaekens, A., Kohnstamm, D. en Lejaegere, M. (1999). *Streeflijst woordenschat voor zesjarigen*. Derde herziene versie gebaseerd op nieuw onderzoek in Nederland en België. Lisse: Swets en Zeitlinger.
- L.Schlichting (2001) Wordselectie in het onderwijs aan jonge kinderen. Tijdschrift voor Toegepaste Taalwetenschap, 2001, 1, 111-121.
- Schlichting, L. (2010). *Mijn eerste Van Dale: Aan het werk; Bij de dieren; In huis; Naar buiten; Op weg; Samen met jou*. Utrecht: Van Dale Uitgevers.
- Schlichting, L. en de Koning, G. (1998) *TENT, Taalachterstand en Taalverwerving. Taalprogramma voor kinderen met een grammaticale en een lexicale achterstand*. Lisse: Swets en Zeitlinger.
- Schlichting, L. Sluyzer, B. en Verburg, L. (2005). *Mijn eerste Van Dale*. Voorleeswoordenboek. Utrecht: Van Dale Lexicografie.
- Schrooten, W. en Vermeer, A. (1994). *Woorden in het basisonderwijs. 15.000 woorden aangeboden aan leerlingen*. Tilburg University Press.
- Teunissen, F. en Hacquebord, H. *Onderwijs met taalkwaliteit*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.
- Zink, I. en Lejaegere, M. (2001). *Lijsten voor Communicatieve Ontwikkeling*. Leuven: Acco.